

POSZTHEGEMÓN FORGATÓKÖNYVEK

FARKAS TAMÁS

„valójában hatalom, igazi hatalom nem létezik többé, ennél fogva semmi kockázattal nem jár, akárki szerzi meg, illetve vissza”

Jean Baudrillard:
*A szimulákrum elsőbbsége*¹

FÉLREVEZETŐ LÁTSZATOK

Első pillantásra talán nem fedezhető fel sok hasonlóság a mottóul választott idézet szerzője, Jean Baudrillard és Moisés Naím gondolatai között. Baudrillard igazi posztmodern filozófus, a jelző minden konnotációjával együtt: meglátásai zavarba ejtőek, sokszor zavarosak, végtelenségig ironikusak, olykor nehezen követhetők, recepciója pedig mind a mai napig ellentmondásos. Olyan nagy hatású elméletek kidolgozója, mint a szimulákrum-konceptió vagy a hiperrealitás fogalma, melyek szerint a világ (beleértve természetesen a politikai, közéleti társadalmi folyamatokat is) a realitás és a fantázia, a virtualitás és a materialitás, az önbecsapó elméletek és a nekik homlokegyenest ellentmondó gyakorlatok illékony, efemer, kaotikus egyvelegévé vált. A venezuelai származású Moisés Naím jelenleg a Carnegie Endowment for International Peace szakértője, tizennégy évig a *Foreign Policy* főszerkesztője, két évig Venezuela iparügyi és kereskedelmi minisztere, illetve a Világbank vezetésének tagja volt. 2013-ban a brit *Prospect* magazin, 2014-ben pedig a svájci Gottlieb Duttweiler Institute sorolta őt a világ jelenleg legbefolyásosabb gondolkodói közé (utóbbi éppen a *The End of Power* miatt). Ennek fényében talán meglepő lehet, hogy a két nagy hatású gondolkodónak a hatalom természetével kapcsolatos kérdésfeltevései, meglátásai, problémamegfogalmazásai számos ponton kifejezetten hasonlítanak egymásra. Naím, tartva magát az angolszász tudományos diskurzusban megkövetelt szikár, argumentatív dikcióhoz, a *The End of Power*ben egy sok szempontból kaotikus, radikálisan megváltozott természetű hatalom elemzését és ennek politikai, gazdasági, diplomáciai következményeit tárja eléünk, miközben a felszíni, csupán származékos jelenségektől távolságot teremtve egy alapvetően struk-

Moisés Naím:
The End of Power
From Boardrooms to Battlefields
and Churches to States
Why Being in Charge Isn't What It
Used to Be
Basic Books, New York, 2014.
306 old., \$ 16.99

turális magyarázati térben ragadja meg a hatalom színeváltozásának főbb okait. A hatalom Naím által leírt átstrukturálódása bizonyos értelemben egyfajta baudrillard-i világhoz vezet, ahol a hatalom már egyáltalán nem az, ami néhány évtizeddel korábban, és tradicionális kellékei (mint a jól szervezett állami bürokrácia, a nagy és ütőképes hadsereg, a cégóriások, a monopóliumok, a több millió hívót számláló világvallás) mintegy észrevétlenül elvesztették jelentőségüket, és átadták helyüket egy merőben új dialektikának. Naím a hatalom átalakulásának, hanyatlásának okait, következményeit tárja fel, és megpróbál néhány alapvető útmutatást adni egy olyan jövőt illetően, amelyben a geopolitikai, gazdasági, ideológiai hatalom minden korábbinál illékonyabbá és kiszámíthatatlanabbá válik. Könnyű lesz megszerezni, nehéz lesz megtartani, még könnyebb lesz elveszíteni – szól a szerző jóslata.

„Tisztában vagyok velem, hogy a hatalom hanyatlásáról írok, miközben minden jel éppen az ellenkezőjét mutatja. A kormányok befolyása növekszik, a jövedelmek és a vagyonok egy szűk elit kezében összpontosulnak, a fejlett országok középosztályai zsugorodnak, miközben a leggazdagabb 1% óriási bevételű segítségével folyamatosan növeli politikai befolyását” – írja Naím a 10. fejezet legelején (218. old.). Első intuíciónkat követve nagy többségünk valószínűleg többé-kevésbé egyetértene a szerző meglehetősen furcsa, önkritikusnak ható megjegyzésével. Látszólag ugyanis az intenzív hatalomkoncentráció időszakát éljük. Egész piaci szegmenseket uraló monopóliumok kényszerítenek rá termékeik megvásárlására; néhány éve még teljesen ismeretlen, pár tucat embert foglalkoztató információtechnikai gigavállalatok kebleznek be dollármilliókat érő rivális cégeket; egyik nap arról értesülünk, hogy az Amerikai Egyesült Államok intézményesen kémkedik európai szövetségesei után, a másnap vezető híre már az, hogy Kína egyre komolyabban fenyegeti az USA csendes-óceáni hegemoniáját. Miért állítaná tehát bárki is azt, hogy a tradicionális hatalmi centrumok (akár az Amerikai Egyesült Államok, Kína, akár egy transznacionális bányavállalat, egy élelmiszer-ipari óriáscég vagy éppen a katolikus egyház) veszítenek befolyásukból, és hogy mindez napjainkra már visszafordíthatatlan

¹ ■ Jean Baudrillard: A szimulákrum elsőbbsége. Ford Gábor. In: *Testes könyv*. Szerk. Kiss Attila Atilla et al., Szeged, Ictus, 1996. 161–193. old.

mélystruktúrális folyamatok eredménye? Naím zsenialitása éppen abban rejlik, hogy határozottan és logikusan megy szembe a hatalomkoncentrációról alkotott, szinte belénk ivódott intuícióval, és a könyv végére érve nehéz nem egyetérteni diagnózisával és konklúzióival. Nem az a fontos, hogy konkrétan mely országok, nagyvállalatok lesznek a jövő hegemonjai, hanem sokkal inkább az a kérdés, hogy a hatalom birtokosai mit tudnak majd kezdeni a számtalan vetélytárs, ellenőrző mechanizmus, hegemoniaspiráns által jelentősen korlátozott hatalmukkal.

Tömören összefoglalva Naím diagnózisát, a hatalom nemcsak elmozdul „nyugatról keletre, északról délre, nehézkes cégóriásoktól rugalmas start-upokhoz, elaggott diktátoroktól a tereket megtöltő fiatalokig” (1. old.), hanem hanyatlík is, és ezzel együtt átalakul. A transzformáció tünetei egyre nyilvánvalóbbak, kezdve a politikai pártok népszerűségvesztésétől és a vállalatigazgatók egyre gyorsabb cserélődésétől a nagy hadseregek gerillacsapatoktól elszenvedett megaláztatásain át a működésképtelen, nagy szövetségi rendszerek agóniájáig és a biztonságpolitikai pathhelyzetekig. A változás fő kiváltója az a strukturális változás a hatalom természetében, amelyet a késő XX. század folyamatai indukáltak, s oda vezettek, hogy erodálódnak a hatalomszerzés korlátai. Funkciójuk elsősorban az, hogy a *status quo* fenntartásával védjék a hatalom mindenkori birtokosait a potenciális riválisoktól. A hatalomszerzés legfőbb gátja évszázadokon keresztül az volt, hogy az érvényben lévő szabályozások és erőforrás-elosztás vagy éppen a magas költségek miatt az új vetélytársak meglehetősen nehezen férkőzhetek be a mindenkori befolyásgyakorlók köreibe.

A HATALOM GENEALÓGIÁJA ÉS AGÓNIÁJA

Naím szerint a hatalmon lévők természetes reakciója, hogy próbálják fenntartani a gátakat, amelyeket a feltörekvő entitások igyekeznek lerombolni vagy megkerülni. Ez a játszma évszázadokon keresztül inkább statikus, semmint dinamikus volt, hiszen a hatalmat védelmező gátak meglehetősen merevek voltak. Mivel közvetlenül összefüggtek a mérettel és az erővel, azok az entitások tettek szert hatalomra, amelyek *nagyok* voltak, sok embert foglaltak magukba, hatalmas centralizált bürokráciákat építettek ki, nagy területeket foglaltak el stb. Naím elsősorban a XIX. század (az iparban a fúziók és a monopóliumok kialakulásának kora) eseményeire fordít kiemelt figyelmet, ugyanakkor nyilvánvalóvá teszi, hogy a hatalom és a nagy méret együttjárása a vesztfáliai rendszerrel alakult ki. A premodern államalakulatok teremtették meg az egyre burjánzó igazgatási gépezetet, és a gazdaság és a politika irányításában egyre nélkülözhetetlenebb lett az önmagát újratermelő bürokrácia. Ez a tendencia Naím értelmezésében a XX. század elejére teljesedett ki és Max Weber állam- és politikaelméletében nyert megfogalmazást; csúcspontjára a bürokraták hada által igazgatott tömeghadseregek összecsapásai-

ban ért fel azután a század első felében. Weber szerint egyenesen lehetetlen óriási, racionálisan működő bürokratikus kolosszusok nélkül megtartani a hatalmat. Ronald Coase, Nobel-díjas közgazdász az 1930–40-es években azt is bebizonyította, hogy a politikai/gazdasági entitások méretének növelése evidens közgazdasági racionalitást követ, lévén ez a tranzakciós költségek csökkentésének leghatékonyabb módja. A XX. század első felében a minden szektorra kiterjedő „*insourcing*-mánia” eredményeképp a kormányok, vállalatok, hadseregek, egyházak egyre differenciáltabb (és egyre hatalmasabbra növekvő) vertikális hierarchiába rendezték önmagukat.

Ez a weberi hatalomkép kezd el omladozni a XX. század második felében. A hatalom monopóliumát körülbástyázó, a mérethez és a nagy erőforrásigényre építő gátak ugyanis megremegnek azon forradalmi változások miatt, amelyeket Naím a *megtöbbszörözés*, a *mobilitás* és a *mentalitás forradalmának* nevez. E három tendencia egymást gerjesztve bontotta meg a hatalomszerzés hagyományos gátjait. Naím remekül lendül túl azokon a kézenfekvő magyarázati lehetőségeken, melyek a hatalmi decentralizációt és dekoncentrációt mindenekelőtt az információtechnikai forradalom számlájára írják. Egy sokkal átfogóbb és plauzibilisebb koncepciót fejt ki: a változások fő katalizátorai mindennapi életünk alapvető, ám sokszor alig észrevehető eltolódásaiban keresendők, mint amilyen a demográfiai mutatók, az életszínvonal, az egészségügyi ellátottsági szint, az oktatás, a migráció, a családi és közösségi kötelek és általános emberi attitűdjeink átalakulása. A *megtöbbszörözés* forradalma (*the More Revolution*) egyszerűen annyit jelent, hogy mindenből egyre több és több van a világon: emberből, ipari és mezőgazdasági termékből, politikai pártból, NGO-ból, kereskedelmi egyezményből, magasan képzett munkavállalóból, internethozzáférésből, tehetősebb középosztálybeli fiatalból. A *mobilitás* forradalma (*the Mobility Revolution*) az emberek növekvő helyváltoztatási lehetőségeire és igényeire utal, aminek a gyorsuló külső és belső migráció éppúgy része, mint a megállíthatatlannak tetsző urbanizáció vagy éppen az ötletek, üzletek, áruk, tőkék és szolgáltatások határokat semmibe vevő áramlása. A *mentalitás* forradalmát (*the Mentality Revolution*) pedig akár a „növekvő elvárások forradalmának” (66. old.) is hívhatnánk, hiszen az eltérő mércék összehasonlíthatósága miatt a ma embere gyökeresen más beállítódással és várakozásokkal tekint a világra, mint a korábbi generációk. Ez a három tendencia egymást erősítve húzza ki a talajt a hatalom hagyományos birtokosainak talpa alól, legyen szó a választói igényeit kielégíteni próbáló kormányról vagy egy nemzetközi versenyben helytállni kényszerülő vállalatról.

2 ■ Vö. Lonely at the top. *The Economist*, 2012. augusztus 4.; Ingrid Van Biezen – Peter Mair – Thomas Poguntke: Going, going... gone? The decline of party membership in contemporary Europe. *European Journal of Political Research*, 51 (2011), 24–56. old.

A három forradalom eredményeképp fokozatosan átalakul a hatalmi *status quo* jellege. A nehézkes megajátékosok játszmáihoz mikrohatalmi entitások miriádja csatlakozik, és kezdi ki a nagyok lehetőségeit. A tradicionális hatalombirtokosok cselekvési horizontja és prosperálási lehetőségei tehát egyre jobban szűkülnek. Ezen a ponton meglehetősen könnyű Naímot félreolvasni, pedig nem azt állítja, hogy napjainkban nincsenek monopóliumok, nincsenek a piacot a saját javukra torzító hatalmi koncentrációk, hanem arra hívja fel többször is a figyelmet, hogy a mikrohatalmi szereplők minden korábbinál radikálisabban korlátozzák a nagyobb játékosok opcióit. Az igazi paradoxon pedig az, hogy az új játékosoknak már nincs szükségük hatalmas bürokráciára, óriási erőforrás- vagy tőkekoncentrációra ahhoz, hogy sikeresek legyenek, azaz nem tartanak igényt a hatalom korábbi eszközeire. Napjaink gazdasági-politikai viszonyai között a nagy méret már inkább nehézkessé, rugalmatlaná, rossz hatékonyságúvá tesz; fényévekre járunk már a weberi racionális bürokrácia ideáljától. Ezért könnyebb felborítani a hatalmi *status quót*, viszont jóval nehezebb a frissen szerzett befolyás és siker konszolidálása és megtartása. Nemcsak a francia forradalom falta fel saját gyerekeit, a feltörekvő mikrohatalmak maguk is könnyebben esnek áldozatul azoknak a feltételeknek, amelyek elősegítették felívelésüket.

VÁLTOZÓ ERŐVISZONYOK

Naím a belpolitikai, biztonságpolitikai, geopolitikai, gazdasági és ideológiai realitásokon teszteli (többször meggyőzően) a hatalom hanyatlásáról kidolgozott elméletét. A tárgyalt témák súlyozása ugyanakkor kissé egyenlőtlen: miközben hatalomkonceptiója megalakításához Naím szemlátomást rengeteget merített a gazdasági, piaci viszonyok vizsgálatából, valamint az ideológiai/vallási/morális pluralitás szemügyre vétele is számtalan ötlettel szolgált, a könyv fő csapásvonalára mégis a politikai, geopolitikai hatalmi viszonyok átalakulásának elemzése. Ugyanis a szerző a politi-

kai hatalom természetének megváltozásában látja az emberiségre leselkedő legnagyobb veszélyt. A (bel-) politikai erőterek a fejlett és a fejlődő országokban szinte mindenhol ugyanazokon a változásokon estek át az elmúlt évtizedekben. A nagy tömegpártok veszítenek támogatottságukból,² miközben a szűkebb, specifikusabb programokat ajánló kisebb pártok, illetve egyéb szervezetek befolyása rohamosan növekszik.

Stabil hatalmi centrumok helyett a politikai erőteret mindinkább állandó fluktuáció jellemzi, ahol a szereplőknek ahhoz már nincs elég hatalmuk, hogy egyöntetűen befolyásolják a döntési mechanizmusokat, annyi viszont még épp van, hogy vétójukkal megakaszthassák ezeket a mechanizmusokat. Beköszöntött a kisebbségi kormányzatok, törékeny nagykoalíciók, előrehozott választások és politikai patthelyzetek kora. Egy olyan politikai centrifuga lépett működésbe, amelyben az állampolgárok preferenciáit minden korábbinál több politikai érzelem befolyásolja, ami minden korábbinál illékonyabbá teszi a politikusok hatalmát. A választópolgárok egyre kevésbé érzik szükségét, hogy a diszfunkcionálisnak, korruptnak és ideológiailag merevnek bizonyuló tömegpártok közvetítésével gyakorolják a hatalmat – állapította

meg Lena Hjelm-Wallén, egykori svéd külügyminiszter és miniszterelnök-helyettes is (104. old.). A tradicionális pártokból való kiábrándulásból viszont azok az entitások húznak hasznot, amelyekről Naím szerint egyáltalán nem mondható el, hogy egy majdani hatékonyabb kormányzás letéteményesei lennének: radikális politikai csoportosulások (Tea Party az Egyesült Államokban, xenofób populisták Európa-szerte), kalóz- és viccpártok (5 Csillag Mozgalom Olaszországban), irreálisan befolyásos igazságszolgáltatási rendszerek (Thaiföld, Pakisztán, Olaszország), fedezeti alapok és szívárogtató hackerek tesznek szert egyre nagyobb befolyásra.

A politikai hatalom változásának és korlátok közé szorulásának leglátványosabb és legizgalmasabb színtere mindazonáltal a geopolitika. A hatalom szóródása, a nemzetközi patthelyzetek állandósulása roppant veszélyeket rejt magában egy olyan korban, amikor az

emberiségnek egyre több globális problémát kellene közös erőfeszítésekkel megoldania. Naímot egyáltalán nem a geopolitikai hatalom regionális vándorlása foglalkoztatja; a döntő kérdés nem az, hogy a hatalom nyugatról keletre vagy északról délre áramlik-e, hogy az Egyesült Államok, vagy Kína, esetleg az afrikai kontinens lesz-e a világ új hegemonja. Számára a megkerülhetetlen realitás az, hogy beléptünk a – Zbigniew Brzezinski külpolitikai szakértő szavaival élve – poszthegeomón világba, amelyben már egyetlen ország sem tudja akaratát maradéktalanul rákényszeríteni a többire. A könyvben többször idézett Brzezinski szerint, ahogy a politikai tudatosság tömegjelenséggé szélesedik, úgy lesz egyre inkoherebb és széttagoltabb a globális hegemonia.³ Ebben a poszthegeomónikus világban a jelenlegi és egykori szuperhatalmaknak (az Egyesült Államok, illetve Oroszország) és a feltörekvő nagyhatalmaknak (Kína, India, Brazília, Nigéria, Indonézia) olyan fenyegetésekkel kell szembenéznük, amilyenek a tradicionális hatalomgyakorlás eszközeivel már nem feltétlenül semlegesíthetők. A nemzetközi porondon egy sor olyan erőcentrum jelent meg, amelyek valamilyen módon korlátozzák a nemzeti kormányok hatalmát. Terroristaszervezetek, NGO-k, felkelőcsoportok, diaszpórák, filantróp szervezetek, fedezeti alapok, nagybefektetők, interaktív hírportálok avatkoznak be azokba a folyamatokba, amelyek korábban a szuverén államok hadseregeinek, nagyköveteinek fennhatósága alá tartoztak.

Kérdés, hogy milyen hatalomtípus nyomul az eltűnőfélben lévő geopolitikai hegemon helyére. Meglehetősen paradox módon ugyanis a washingtoni konszenzus rendszere tulajdonképpen épp a nyugati országok hegemoniáját ásta alá azzal, hogy fokozatosan egyre multipolárisabbá tette a világot, és ezzel eloldozta a harmadik világ államait a nyugati fennhatóságtól. Az erőviszonyok átrendeződése nem hozott létre újabb hegemon blokkokat, a régiek viszont meglepően gyorsan megszűntek vagy átalakultak. Az 1990-es években a Szovjetunió bukásával megszűnt a bipoláris, majd az ezredfordulón az USA bel- és külpolitikai, illetve gazdasági válságával gyakorlatilag véget ért az unilaterális világrend is.⁴ A jelenlegi világpolitikai helyzet kaotikusságát és kiszámíthatatlanságát Naím értelmezésében az okozza, hogy a kialakult hatalmi vákuumba egyszerre többféle entitás is elkezdett benyomulni, melyek egyike sem támaszthat már hegemonikus igényeket. Felértékelődik az elsőként Joseph Nye által elemzett ún. *soft power* jelentősége,⁵ ami voltaképpen kulturális-életviteli hatalmat jelent. Közben létrejött a nemzetközi jogi normák és szerződések szabályrendszere, amely hatalmi központok nélkül is biztosítja a világgazdasági folyamatok többé-kevésbé zökkenőmentes működését. Megjelentek olyan szereplők is, amelyek igen jól szemléltetik poszthegeomónikus korunk paradoxonjait. A Naím által találóan „gongónak” (*government-organized nongovernmental organization*) nevezett

képződmények igazi hibrid hatalmi szimulákrumok, amelyek egyre nagyobb jelentőségre tesznek szert. A gongók állami fennhatóság alatt álló, áttételesen kormányzati érdekeket szolgáló, de profiljuk és tevékenységi körük alapján látszólag inkább a civil szférához tartozó szerveződések (jó példák a külföldön fenntartott kulturális intézetek, mint a világ minden pontján jelen lévő Konfuciusz, Cervantes, Goethe Intézetek, a British Council, az Alliance Française). Ezek a szervezetek az informális hatalomgyakorlás újabb lehetőségeit jelentik egy olyan korban, amikor a hagyományos hatalmi intézmények működtetése egyre több akadályba ütközik.

ÉLETVESZÉLYES VERSENGÉS – GYŐZTESEK NÉLKÜL

Nem túl meglepő, hogy a hatalom hanyatlásának értékelése, illetve a megoldási alternatívák feltérképezése a könyv legellentmondásosabb részei. Naím természetesen igyekszik a lehető legárnyaltabban megfogalmazni normatív ítéleteit, ám az olvasóban itt már önkéntelenül is feltorlódnak és összekuszálódnak azok a finom lebegtetések és összemosások, amelyek a leíró és elemző részekben még nem éleződtek ki. A hatalom felhígulásának és szóródásának számos üdvözlendő következménye van, melyek ismertetését az összegző fejezetben a szerző meglehetősen rövidre fogja, jóllehet a könyv korábbi részeiben foglalkozott velük. Az átalakulások legfontosabb pozitív hozadéka a világ gyorsuló demokratizálódása, a nemzetközi jogi normák terjedése, az autoriter rendszerek gyengülése, a monopóliumok visszaszorulása, a globális verseny kiteljesedése.

3 ■ Zbigniew Brzezinski: *Stratégiai vízió: Amerika és a globális hatalom válsága*. Antall József Tudásközpont, Bp., 2013. 47–48. old.

4 ■ Naím kitűnően kerüli el azt az apóriát, amely az USA geopolitikai szerepével foglalkozó szakirodalom nagy részét sújtja. Ennek oka, hogy a legtöbb külpolitikai elemző figyelmen kívül hagyja a hatalom természetének radikális megváltozását, miközben továbbra is mereven az Egyesült Államok befolyásához láncolják a geopolitikai *status quo* fennmaradásának lehetőségét. Robert Kagan például amellet érvel, hogy a világpolitikai rendet továbbra is az Egyesült Államok katonai és gazdasági ereje biztosítja majd, így az ütöképes amerikai haderő fenntartása például megkerülhetetlen tényező lesz a jövőben. (Robert Kagan: *The world America made*. Vintage, New York, 2013.) Niall Ferguson brit történész abban látta az Egyesült Államok gyengülő geopolitikai hatalmának legfőbb jelét, hogy az általa „liberális birodalomnak” nevezett ország az ezredforduló után egyre kevésbé tudta saját értékrendjét érvényre juttatni a világ különböző országaiiban (Niall Ferguson: *Colossus: The rise and fall of the American Empire*. Penguin Books, New York, 2005.). Ugyanakkor az Egyesült Államok egyik vezető külpolitikai szakértőjének tartott Fareed Zakaria amellet érvelt, hogy az USA hegemoniája a többszereplőssé és kiszámíthatatlanabbá vált világpolitikai játszmában továbbra is töretlen (Fareed Zakaria: *The post-American world. Release 2.0*. W. W. Norton, New York, 2012.).

5 ■ Joseph Nye: *The future of power*. PublicAffairs, New York, 2011.

6 ■ A szakirodalom az online demokráciának a népszerűséget és a publicitást a technikai megoldások unalmas részletei elé toló tendenciáját „slacktivism”-nek nevezi, a „slack” (lusta, bágyadt) és az „activism” szó összevonásával. Vö. Evgeny Morozov: *The net delusion: The dark side of the internet freedom*. New York, Public Affairs, 2011.

A könyv kétségtelen erénye ugyanakkor, hogy Naím nem üli meg a demokrácia és a piac szabadságának szokásos diadalünnepét, amire az általa elemzett folyamatok következményei kétségkívül csábíthatnák. A világ demokratizálódásánál és a piaci verseny kiegyenlítődesénél ugyanis fontosabb hozadéka a hegemonia megszűnésének, hogy olyan hatalmi struktúra kialakulásának vagyunk tanúi, amely világméretű anarchiához és káoszhoz vezet, ha nem tanulunk meg bánni vele. A többszörözés, a mobilitás és a mentalitás diszruptív forradalmi az emberiség valamennyi globális problémáját nagyobbá és sürgetőbbé tették, miközben a hatalom erőzija egyre inkább megnehezíti megoldásukat (gondoljunk a klímacsúcsok rendszeres kudarcára vagy éppen a bevándorlás szabályozhatatlanságára). A nemzetközi tárgyalások egyre több érintett felet vonnak be, az egymást kioltó érdekek ütközése pedig állandósuló pathhelyzetekhez és politikai benuhához vezet. A túlzott demokratizmus a döntéshozatali hatékonyság rovására megy, amit ékesen szemléltet az Egyesült Államok belpolitikai válsága és az Európai Unió katasztrofálisan lassú és túlbonyolított döntési mechanizmusai. Miközben Naím üdvözli a gazdasági hatalmi központok feloldódását (és a gazdasági hegemonia átalakulását kísérő felfordulást nem tartja túl nagy veszélynek), addig a politikai hatalom átrendeződését már sokkal kockázatosabbnak és kiszámíthatatlanabbnak ítéli. A demokratikus fékek és ellensúlyok túladagolása, a XX. század nagy problémamegoldó intézményeinek (ENSZ, Világbank, IMF) egyre gyakoribb kudarcra, a geopolitikai hegemonia megszűnése könnyen elhozhatja a hobbesi anarchia állapotát, amelyben hatalmukat vesztő nemzetállamok, NGO-k, pénzügyi érdekeltségek, politikai szervezetek, törzspártok, gerillacsoportok és vallási fundamentalisták harcolnak egymás ellen, a végső győzelem bármilyen reménye nélkül.

A politikai döntéshozatali folyamatok benuhága mellett számos egyéb negatív következménye is lehet a hatalom hanyatlásának. Ha az állam megszűnik a hatalmon alapuló erőszak egyetlen legitim birtokosa lenni, akkor többé már nem a rendfenntartás egyedüli letéteményese, ami hosszú távon beláthatatlan problémákhoz vezethet. A hatalom hanyatlásának kikerülhetetlen hozadéka a tudás több szinten is zajló decentralizálódása. A hagyományos hatalombirtokló intézményekben (nagy pártok, egyházak, cégek, egyetemek, intézményi bürokráciák) hosszú idő alatt felhalmozódott szaktudás, gyakorlati ismeretek, irányítási tapasztalatok szétszóródnak az új szereplők között. Mindez súlyosan devalválja a szaktudást és csorbítja a hitelességet. Ezzel szorosan összefügg a társadalmi-politikai mozgalmak banalizálódása, ami részben a populizmus előretörésében, részben pedig egy javarészt szimulált, túlpörgetett, türelmetlen online aktivizmusban manifesztálódik.⁶

Az új helyzetre Naím által kínált megoldások közül két javaslat lóg ki a kortárs politika- és társadalomfilozófia megszokott állításai sorából. Egyrészt vissza

kell állítani a tradicionális politikai intézményekbe (különösen a tömegpártokba) vetett bizalmat, másrészt vissza kell vágni a demokratikus fékek és ellensúlyok túlzottan megnövekedett szerepét, mert már a döntési mechanizmusok rovására érvényesül. Ha sikerül a kormányok mandátumát megerősíteni, a politikusokat kevésbé kiszolgáltatni a választóknak, akkor Naím szerint az országok közti globális együttműködés is eredményesebb lesz. „A pártok feltámadásának kulcsa abban rejlik, hogy vissza kell nyerniük azon képességüket, melynek segítségével inspirálni, motiválni, mobilizálni tudják a választókat (különösen a fiatalokat), akik egyébként ódzkodnának a politikától” (241. old.). Kérdés, hogy a javasolt megoldások ellenőrizhetőek-e azokat a strukturális folyamatokat, amelyeket Naím feltartóztatatlannak ítélt. Képes lesz-e a demokratikus világ újabb politikai intézményeket feltalálni megújulni, ahogyan Naím elvárja tőle? És mi lesz, ha nem a liberális hagyományból, hanem mondjuk az államszocializmus, a politikai diktatúra és a piacgazdaság ma még bizarrnak látszó elegyből születik majd meg a poszthegeon állapot életképes alternatívája? Moisés Naím könyvének legnagyobb érdeme annak bejelentése, hogy a hatalom diskurzusának paradigmaváltáson kell átesnie ahhoz, hogy kezelni tudja a poszthegeon világ kihívásait. A szerző egy éppen alakot váltó, folyamatosan átalakuló hatalom képét villantja fel, amely hatalom nem engedelmeskedik többé azoknak a szabályoknak, melyek alapján évszázadokon keresztül leirtuk és megragadtuk. A hatalom mintegy eloldozódott megszokott hordozóitól, megsokszorozta és fragmentálta önmagát, és üres, önjáró szimulákrumként hagyta maga mögött korábbi eszközeit és manifesztációit. Zavarba ejtő folyamat, melynek pontos és tudományos igényű leírása már éppen esedékes volt. Ebből a szempontból a könyv maximálisan beváltotta azt az ígéretet, amelyet a borítón Bill Clinton véleménye sugall: hogy ez a könyv meg fogja változtatni azt a beállítódást, amellyel a híreket olvassuk, a politikáról gondolkodunk, és a világot szemléljük. □